

Окремі проблемні аспекти взаємовідносин адвоката із судом

Some problematic aspects of the relationship with court and lawyer

В.В. Заборовський

Ключові слова:

адвокат, суд, принцип взаємної поваги, адвокатська етика, дисциплінарне провадження.

Key words:

lawyer, court, principle of mutual respect, legal ethics, disciplinary proceedings.

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем сьогодення, з якою стикається адвокатська спільнота, є проблема взаємовідносин адвоката із судом. Така актуальність обумовлюється тим, що на ці два інститути переважно покладається функція щодо здійснення захисту прав людини. Актуальність проявляється також у тому, що українське законодавство побудоване з огляду на необхідність дотримання принципу взаємної поваги у взаємовідносинах між адвокатом і судом. Проте в практичній діяльності нерідко трапляються випадки неприпустимої поведінки як адвоката, так і суду в процесі здійснення правосуддя.

Стан дослідження. Проблема визначення правової природи взаємовідносин між адвокатом і судом була предметом досліджень низки науковців. Серед учених, які вивчали окремі аспекти цієї проблеми, доцільно назвати Т.В. Варфоломеєву, І.О. Гончар, О.І. Косаренка, С.Ф. Сафулька, І.І. Трунова, Д.П. Фіолевського та інших. Водночас нині залишається достатня кількість дискусійних питань у цій сфері.

Метою статті є розкриття сутності взаємовідносин між адвокатом і судом під час здійснення судового провадження. Для її досягнення необхідно виконати такі завдання: розкрити сутність вказаних взаємовідносин; проаналізувати норми українського законодавства, що регулюють це питання; дослідити практичні аспекти взаємовідносин між адвокатом і судом задля виявлення випадків неприпустимої поведінки, зокрема й суду, у процесі здійснення правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Аналіз норм Правил адвокатської етики¹ дає можливість дійти висновку, що український законодавець закріплює низку принципів, яких повинен дотримуватися адвокат у своїх відносинах із судом та іншими учасниками судового провадження, а саме: принципу законності, принципу незалежності адвоката й домінантності інтересів клієнта у відносинах адвоката із судом, принципу чесності та порядності під час здійснення професійної діяльності в суді. Розкриття сутності вказаних принципів відбувається переважно шляхом зазначення кола діянь, які забороняється вчиняти адвокату в його взаємовідносинах із судом, що дає змогу більш чітко зрозуміти, які саме діяння адвоката під час судового провадження можуть бути кваліфіковані судом як порушення адвокатом правил адвокатської етики, що в подальшому може мати наслідком застосування до нього заходів дисциплінарного впливу.

Однак у такому разі необхідно враховувати також те, що адвокат під час здійснення своєї професійної діяльності має дотримуватися, крім згадуваних Правил адвокатської етики, ще й вимог чинного процесуального законодавства. Такі вимоги, як правило, закріплюються нормами процесуальних кодексів. Так, Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПКУ) передбачено, що учасники цивільного процесу (до яких належить також адвокат, якщо він діє як представник сторін або третіх осіб у справі) зобов'язані беззаперечно виконувати розпорядження головуючого, дотримуватися в судовому засіданні встановленого порядку та утримуватися від будь-яких дій, що свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил (ч. 3 ст. 162 ЦПКУ). Крім того, на цих осіб поширюється обов'язок встати, коли входить і виходить суд, під час заслуховування рішення суду, під час надання пояснень, показань тощо. Також адвокат, який діє як представник, має враховувати положення ч. 3 ст. 27 ЦПКУ, відповідно до

¹ Правила адвокатської етики : затверджені Установчим З'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkdka.org/pravil-advokatskoji-etiki>.

якого особи, які беруть участь у справі, зобов'язані добросовісно здійснювати свої процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки. Слід відмітити, що подібні норми закріплюються в усіх чинних процесуальних кодексах України.

Проаналізувавши вказані норми, можна дійти висновку, що законодавець здійснює правове регулювання взаємовідносин між судом та адвокатом насамперед з огляду на необхідність дотримання принципу взаємної поваги один до одного. Таке формулювання, на нашу думку, відповідає міжнародним стандартам професійної діяльності як суду, так і адвокатури, оскільки на ці інститути покладається виконання функції щодо захисту прав людини.

Однак у цьому разі необхідно врахувати також те, що на практиці досить часто можна зустріти випадки неприпустимої поведінки як судді, так і адвоката в процесі². На жаль, практика свідчить, що найчастіше прояви такої недопустимої поведінки спостерігаються з боку суддів. На нашу думку, можна повністю погодитися з І.Л. Труновим, який зазначає: «За бажання активні дії адвоката, що з певних причин не влаштовують можновладців або суддю, можна піднести як правову та (або) морально-етичну складову проступку, заперечення проти незаконних дій суду – як негідну поведінку, а прохання про занесення до протоколу заперечень – як сперечання із суддею та неповагу до суду»³.

Це твердження І.Л. Трунова, на жаль, отримує своє втілення також у правозастосовній практиці судів і кваліфікаційно-дисциплінарних комісій. Зокрема, Постановою Апеляційного суду Харківської області від 28 листопада 2012 року в справі № 2014/2753/2012⁴ було встановлено невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам справи. Такий висновок було зроблено з огляду на те, що судом першої інстанції на питання адвоката, коли він може отримати копію ухвали для її оскарження (суддею було проголошено ухвалу, яка відповідно до законодавства не підлягає самостійному апеляційному оскарженню в повному обсязі, у тому числі й помилково щодо можливості її апеляційного оскарження), суддя запропонував йому сісти на місце та зазначив: «Ви взагалі не володієте цивільним процесуальним законодавством». Оскільки адвокат повторно поцікавився, коли він може отримати копію ухвали, то судом було оголошено перерву, ухвалено постанову про притягнення його до адміністративної відповідальності та накладено адміністративне стягнення у вигляді 340 гривень штрафу. Такі дії адвоката було безпідставно кваліфіковано судом першої інстанції як неповагу до суду через суперечки з головуючим, невиконання розпоряджень головуючого, самовільне залишення зали судового засідання. Оскільки ці обставини не отримали свого підтвердження, апеляційну скаргу адвокату було задоволено, а постанову судді про накладення дисциплінарного стягнення скасовано.

На нашу думку, про прояв такої недопустимої поведінки з боку суду свідчить також окрема постановова Тернівського міського суду Дніпропетровської області від 23 травня 2013 року, якою доведено до відома голові кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Дніпропетровської області про необхідність вжиття відповідних заходів із метою недопущення в подальшому невиконання вимог суду адвокатом. Основами прийняття вказаної окремої постанови, на думку суду першої інстанції, стали такі явища: систематичний зрив судових засідань (п'ять разів) через неявку захисника; неправомірний тиск адвоката на свідків із метою надання ними свідчень на користь підсудної; налаштування підсудної на некоректну поведінку щодо свідків, прокурора й головуючого тощо. Усі ці дії було розцінено судом першої інстанції як грубе порушення адвокатської етики й неповага до суду. Проте ухвалою апеляційного суду Дніпропетровської області від 23 листопада 2013 року в справі № 11/774/1542/13⁵ вказану окрему постанову Тернівського міського суду Дніпропетровської області було скасовано. Підставою скасування цієї окремої ухвали стало те, що суд першої інстанції допустив невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи, зокрема, через безпідставність і необґрунтованість посилання суду на всі випадки зриву захисником судових засідань. Крім того, суд першої інстанції неправомірно розцінив клопотання про уточнення показань свідків як тиск на свідків.

² Косаренко О.І. Суд і адвокат: проблеми етики взаємовідносин / О.І. Косаренко // Вісник Академії адвокатури України. – 2011. – Вип. 3. – С. 190–191.

³ Трунов І.Л. И защитнику нужна защита / И.Л. Трунов // Домашний адвокат. – 2006. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1231917>.

⁴ Постанова апеляційного суду Харківської області від 28 листопада 2012 року в справі № 2014/2753/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/28053828>.

⁵ Ухвала апеляційного суду Дніпропетровської області від 23 листопада 2013 року в справі № 11/774/1542/13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/28053828>.

Ще одним прикладом неправильної кваліфікації дій адвоката з боку суду може слугувати окрема ухвала Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 15 квітня 2008 року, якою дії адвоката було кваліфіковано як грубе порушення адвокатської етики, про що було повідомлено кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури м. Севастополя для відповідного реагування. Приймаючи вказану окрему ухвалу, апеляційний суд виходив із того, що адвокат безпідставно звинуватив суддів у незаконному поновленні пропущеного строку на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції, назвавши їх порушниками закону, у засіданні тривалий час критикував цю ухвалу в недопустимій та образливій формі, хоча вона не оскаржується, і повідомив, що буде звертатись зі скаргою до відповідних органів щодо суддів.

Ухвалою Верховного Суду України від 19 листопада 2008 року в справі № 6-14094св08⁶ було скасовано вказану окрему ухвалу, оскільки апеляційний суд дійшов неправильних висновків через неповний і помилковий аналіз обставин, які він вважав достатніми для постановлення окремої ухвали. У цьому випадку судді Верховного Суду України виходили з того, що адвокат, заявляючи відвід окремим суддям, виходив із наданого йому законодавством права. Крім того, адвокат, заявивши такий відвід, мав право обґрунтувати його підставу певними фактами й доказами. Також було встановлено, що у своїй заяві адвокат не називав суддів порушниками закону, а посилався на те, що під час постановлення ухвали вони порушили норми закону, присягу судді, що не одне й те саме. При цьому таку заяву не було висловлено адвокатом у недопустимій та образливій формі.

Заслугує на увагу також твердження Верховного Суду України, що сам по собі той факт, що ухвала суду про поновлення пропущеного строку на оскарження рішення суду не підлягає оскарженню, не дає підстав стверджувати, що учасник процесу не має права мотивувати відвід суддям посиланням на порушення судом норм закону під час постановлення відповідної ухвали, якщо вони викликають у нього сумніви в об'єктивності й неупередженості судді. Позитивність цього твердження полягає в тому, що ним закріплюється позиція, за якою використання адвокатом своїх процесуальних прав не може розцінюватися як підстава для винесення окремої ухвали щодо нього. Необхідно врахувати також думку І.О. Гончар, яка зазначає: «Водночас не зайвим буде підкреслити, що використання процесуальних прав не повинне порушувати права інших учасників процесу та перешкоджати суду у встановленні істини. Крім того, реалізація прав має здійснюватися у формі, що не суперечить закону й нормам моралі»⁷.

На жаль, прояв вказаної недопустимої поведінки з боку суду інколи отримує свою підтримку також у правозастосовній практиці регіональних кваліфікаційно-дисциплінарних комісій. Так, рішенням Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 6 липня 2012 року № VI/16-824⁸ було скасовано рішення дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Автономної Республіки Крим від 28 березня 2012 року, яким до адвоката було застосовано дисциплінарне стягнення у вигляді попередження.

Підставою для винесення рішення кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури Автономної Республіки Крим стала інформація суду щодо «поведінки адвоката в судовому засіданні». Скасовуючи це рішення, Вища кваліфікаційна комісія адвокатури при Кабінеті Міністрів України виходила з поспішності в питанні порушення дисциплінарного провадження та необґрунтованості висновків дисциплінарної палати під час прийняття рішення за інформацією суддів Алуштинського міського суду Автономної Республіки Крим. Своім рішенням Вища кваліфікаційна комісія адвокатури при Кабінеті Міністрів України встановила відсутність у вказаній інформації суду будь-яких даних щодо неправильної поведінки адвоката (підвищений тон, висловлювання в образливій формі на адресу свідка, «переговорювання з головуючою» в судовому засіданні в справі тощо) і навпаки, відмітила випадки порушення процесуального законодавства з боку суду (наприклад, щодо неправомірного видалення адвоката із зали судових засідань).

Подібний приклад підтримки регіональними кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями неправомірної поведінки з боку суду щодо адвоката прослідковується також у Постанові Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 21 березня 2008 року № V/3-64⁹. Нею було скасовано рі-

⁶ Ухвала Верховного Суду України від 19 листопада 2008 року в справі № 6-14094св08 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/2484685>.

⁷ Гончар І.А. «Частник» на щаст'є: о случаях, при которых постановление частного определения в отношении адвокатов неуместно / И.А. Гончар // Юридическая практика. – 2009. – № 3. – С. 9.

⁸ Рішення Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 6 липня 2012 року № VI/16-824 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkdka.org/doc-1965>.

⁹ Постанова Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 21 березня 2008 року № V/3-64 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkdka.org/doc-1128>.

шення дисциплінарної палати Одеської обласної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від 27 квітня 2006 року, яким за допущені порушення, а саме за неявку в судові засідання без поважних причин, прояв неповаги до суду, до адвоката було застосовано дисциплінарне стягнення у вигляді попередження. Вказаною постановою було встановлено відсутність будь-яких належних і допустимих доказів про повідомлення адвоката про день та час слухання справи, а рішення дисциплінарної палати Одеської обласної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури ґрунтувалося лише на доповідній записці секретаря суду (про начебто вказівку адвокатуві про день розгляду справи) та даних із реєстру простих поштових відправлень, з яких не можна дійти висновку про повідомлення адвоката про день і час розгляду справи.

На підставі викладеного можна дійти висновку, що далеко не завжди у взаємовідносинах між судом та адвокатом сторони дотримуються принципу взаємної поваги один до одного. Можна констатувати, що прояви недопустимої поведінки в таких взаємовідносинах найчастіше відбуваються з боку суду, який не лише не забезпечує належний контроль за дотриманням адвокатом правил адвокатської етики, а й сам є порушником правил професійної етики суду. У цьому разі покажемо також те, що Кодекс професійної етики судді¹⁰ налічує лише 12 статей, тоді як Правила адвокатської етики нараховують 67 статей (попередні Правила адвокатської етики містили аж 81 статтю). Тому слушною є думка О.І. Косаренка, який вказує: «Виходить, що до етики адвоката висувається значно більше вимог, ніж до етики судді, і це при тому, що адвокат порівняно із суддею не наділений владою»¹¹.

На жаль, багато суддів під час проведення судових засідань не дотримуються принципу рівноправності учасників процесу та положення про те, що суддя «не уособлює судової влади, а є уповноваженою державою особою на здійснення правосуддя». Тому владу така особа має застосовувати лише в тих випадках, коли це потрібно, а не тоді, коли адвокат чи представник їй не подобається. Іноді адвокатуві дуже складно застерігати своїх клієнтів від явної непокори й виявлення неповаги до суду, навіть доводиться під столом штовхати, щоб вони припинили необережні висловлювання, а потім пояснювати їм, чому адвокат і клієнт не можуть відповісти на образу судді¹².

Висновки. Отже, взаємовідносини між судом та адвокатом повинні виходити з необхідності дотримання насамперед принципу взаємної поваги один до одного. Проте слід констатувати, що далеко не завжди у взаємовідносинах між судом та адвокатом сторони дотримуються такого принципу. І як не прикро, прояви недопустимої поведінки в цих взаємовідносинах найчастіше відбуваються з боку суду, який не лише не забезпечує належний контроль за дотриманням адвокатом Правил адвокатської етики, а навпаки, часто сам є порушником правил професійної етики суду.

Анотація

У статті досліджено правову природу взаємовідносин між адвокатом і судом під час здійснення правосуддя. Зроблено висновок про те, що український законодавець здійснює правове регулювання цих правовідносин насамперед з огляду на необхідність дотримання принципу взаємної поваги один до одного, якого, на жаль, далеко не завжди дотримуються у взаємовідносинах між судом та адвокатом, зокрема, з боку суду.

Summary

In this paper, an analysis the legal nature of the of the relationship between the lawyer and the courts in administering justice. It is concluded that the Ukrainian legislator has the legal regulation of these relations, primarily based on the need to respect the principle of mutual respect for each other, which, unfortunately, is not always respected.

¹⁰ Кодекс професійної етики судді : затверджений V з'їздом суддів України 24 жовтня 2002 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://court.gov.ua/969076/456788>.

¹¹ Косаренко О.І. Суд і адвокат: проблеми етики взаємовідносин / О.І. Косаренко // Вісник Академії адвокатури України. – 2011. – Вип. 3. – С. 194.

¹² Фурса С.А. Адвокатура України : [навч. посібник] : в 2 кн. / С.А. Фурса. – К. : КНТ, 2007. – Кн. 1. – 2007. – С. 187.

Використана література:

1. Правила адвокатської етики : затверджені Установчим З'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkdka.org/pravil-advokatskoji-etiki>.
2. Косаренко О.І. Суд і адвокат: проблеми етики взаємовідносин / О.І. Косаренко // Вісник Академії адвокатури України. – 2011. – Вип. 3. – С. 189–196.
3. Трунов И.Л. И защитнику нужна защита / И.Л. Трунов // Домашний адвокат. – 2006. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1231917>.
4. Постанова апеляційного суду Харківської області від 28 листопада 2012 року в справі № 2014/2753/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/28053828>.
5. Ухвала апеляційного суду Дніпропетровської області від 23 листопада 2013 року в справі № 11/774/1542/13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/28053828>.
6. Ухвала Верховного Суду України від 19 листопада 2008 року в справі № 6-14094св08 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/2484685>.
7. Гончар И.А. «Частник» на счастье: о случаях, при которых постановление частного определения в отношении адвокатов неуместно / И.А. Гончар // Юридическая практика. – 2009. – № 3. – С. 9.
8. Рішення Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 6 липня 2012 року № VI/16-824 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkdka.org/doc-1965>.
9. Постанова Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 21 березня 2008 року № V/3-64 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkdka.org/doc-1128>.
10. Кодекс професійної етики судді : затверджений V з'їздом суддів України 24 жовтня 2002 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://court.gov.ua/969076/456788>.
11. Фурса С.А. Адвокатура України : [навч. посібник] : в 2 кн. / С.А. Фурса. – К. : КНТ, 2007– . – Кн. 1. – 2007. – 938 с.

В.В. Заборовський,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»